

Микола ТАРАН
(Київщина)

ПОЕМА ПЕРЕПЕТОВОГО ПОЛЯ (Голод – геноцид 1932–33 років на Гребінківщині)

Рівне, як хатня долівка, розляглося на південь від правого берега тихоплинного Великого Руту Перепетове поле. Дві високі могили – Перепет та Перепетиха, як вартіві давньої минувшини нашого краю, стоять на цьому полі тисячі літ. Ці два кургани-могили дали свою назву і полю. Ой, скільки лиха випало побачити і пережити Перепетовому полю, скільки сліз вилилися у Великий Рут. Багато різних легенд про свій край і його героїчне минуле передавали жителі Поруття з покоління в покоління.

Біля села Мар'янівка стояв своїм табором цар Перепет. Довідавшись, що ворог збирається напасти на його землю, вирішив Перепет випередити супостата. Взяв з собою частину вірних воїнів і рушив на ворога. В тяжкому бою виборов перемогу, зібрав багату данину та й рушив додому. Вночі, коли підходив цар до табору, зірвався сильний вітер, полив як із відра дощ. Вартіві не розпізнали своїх братів – думали, що то підступні вороги хочуть захопити стан Перепетів. Чекала на ворога і озброєна мечем Перепетиха. Тяжко пробивався цар до свого намету. Не знав, що чекає його смерть від руки коханої дружини. Тільки на світанку, коли закінчився бій, і все стихло, впізнала Перепетиха свого любого чоловіка. Лежав він горілиць з відкритими очима і здивовано вдивлявся в ранкове синє небо, здавалося підведеться зараз на ноги, всміхнеться, обійме дружинну, а ні! – на грудях зіяла кривава рана. Кинулася до нього Перепетиха, намагалася підійняти, цілувала холодні руки, гладила русяве волосся, але мовчав князь, тільки душа його кружляла соколом високо в небесах. Закричала, заголосила цариця, схопила свій меч, яким заподіяла смерть Перепету, і впала на гостре вістря. Заплакали люди, заридало широке зелене поле, потекли сльози до Великого Руту. В знак пам'яті і шани поховали Перепета і Перепетиху у двох могилах і насипали високі кургани, аби їх нащадки знали і пам'ятали про цю сумну історію.

Могила Перепета насипана біля села Фастівець у Фастівському районі, а Перепетихи біля села Мар'янівка Васильківського району, що на Київщині.

З того часу люди ніколи не покидали цей край – боронили його від ворогів, берегли його красу і свої звичаї, які дійшли й до нас.

Багато лиха пережило Перепетове Поле за свою історію – спустошували і грабували його орди диких половців і монголо-татар, колонізували і пригноблювали його литовські та польські пани, збирали ясир кримські татари. Більше двох століть тримали у рабстві наших краян російські царі.

Плакало Поле, наповнювало своїми сльозами береги Великого Руту. На тих сльозах буяло поле високими житами, налитим пшеничним колоссям, соковитими травами, що давало жити і людям, і диким тваринам.

Пройшло багато тисяч років з часу смерті славного скіфського царя Перепета і коханої дружини його Перепетихи, але ще ніколи так не виходив з берегів Великий Рут від людських сліз як у двадцятому сторіччі від Різдва Христового.

Плакало Поле і Річка, потекли сльози Великим Ручом в Рось, а звідти до самого Дніпра-Славутича. Прийми, Батьку, сльози своїх дітей, які тихо вмирають страшною смертю – від голоду. Смерть цю послав їм сам Сатана, що прийшов на наші землі з Півночі! Прости й заступи їх від нелюдів! Потекли ті гіркі сльози Дніпром у Чорне море, сповістити всьому світу про горе і смерть людей, що жили на найбагатших чорноземах у світі, та ще й годували крім себе півсвіту.

От тільки світ почув про найстрашнішу трагедію нашого народу через довгі сімдесят років...

Для покорення українських селян, які повсюди чинили опір встановленню радянської влади, більшовики використовували найстрашніший засіб – голод. Три голодомори пережили наші країни – в 1921-1923, 1932-1933 та 1946-1947 роках. Найстрашнішим був голод в 1932-1933 роках. Розробив та здійснив той страшний план боротьби з українським селянством більшовицький уряд, керований Йосифом Сталіним та його соратниками: Вячеславом Молотовим, Лазарем Кагановичем, Станіславом Косіором, Павлом Постишевим, Власом Чубарем, Григорієм Петровським та іншими.

У голодній смерті мільйонів українських селян більшовицька влада звинувачувала “глитаїв” – куркулів, підкуркульників, ледарів та петлюрівців. Ще в лютому 1930 року на Всеукраїнському з’їзді незаможних селян всеукраїнський староста попереджав: “Тепер життя висуває як фактичне завдання, ліквідацію глитаїв, як класу. Коли ми ліквідуємо глитая, відповідальність бідняцьких мас, і насамперед комнезамів, за сільське господарство дуже збільшиться. До цього потрібно готуватися!”.

На Київщині почалася суцільна колективізація. Селяни не йшли добровільно до колгоспів, вони чинили шалений опір. Так, газета „Пролетарська правда” за 9 квітня 1930 року повідомила, що у Васильківському районі за грубе порушення добровільності при вступі в колгосп, за перегини і адміністрування було притягнуто до відповідальності вісім чоловік, зокрема і уповноваженого села Велика Вільшанка Шаклуєва та розпущено дві сільські ради – Вільшанську та Погребівську. Повідомлялося також і про опір селян: у Рославицькій комуні, коли комунари вийшли жати куркульську ниву, господар підрізав одного з комунарів-женців, в селі Западінка “глитай” підпалили 50 снопів колгоспного хліба.

В 1932 році в Україні урожай був не гірший ніж попереднього 1931 року – ніщо не передвіщало голодної зими – у селян був і хліб і до хліба. Комуністи та їх посіпаки до сьогодні пояснюють голодомор українських селян, нібито неврожаєм, але живі свідки того страшного голоду повністю спростовують їхню брехню: Врожай був! Спростовує і сам організатор масового вбивства голодом - Йосиф Сталін у виступі „Про роботу на селі” на об’єднаному Пленумі ЦК ВКП(б) 11 січня 1933 року: „В чому полягає головна хиба нашої роботи на селі за останній рік, за 1932 рік? Головна хиба полягає в тому, що хлібозаготівлі в цьому році пройшли у нас з більшими труднощами, ніж у попередньому році, ніж у 1931 році. Пояснити це поганим станом врожаю не можна тому, що врожай у нас був у цьому році не гірший, а кращий ніж у попередньому році. Ніхто не може заперечувати, що валовий збір хлібів у 1932 році був більший ніж у 1931 році... у 5-ти... Отже у 1932 році хліба у нас було в країні більше, ніж у 1931 році”.

Представники КП(б) України зустріли промову Сталіна бурхливими оплесками і ніхто з них не наважився навіть заїкнутися, що Україна віддала весь урожай, а люди почали мерти з голоду. Можливо, тому в Сталіна і виникла підозра, що в Україні залишився хліб, і український селянин ще може вижити та чинити опір колективізації. Для того, аби вигребти з комор українського селянина все до останньої зернини, Сталін посилає секретаря ЦК ВКП(б) Павла Постишева в Україну. В січні 1933 року Постишева обрали секретарем ЦК ВКП(б) України і секретарем Харківського обкому. Таким чином він став другим партійним керівником після Косіора в Україні, хоча в дійсності відсунув Косіора на другий план.

Геноцид нашого селянства посилюється.

На вимогу голови Раднаркому СРСР В.Молотова ЦК ВКП(б)У виносить Ухвалу, в якій вимагає: „... Розробити до 23 листопада спеціальний оперативний план ліквідації основних куркульських і петлюрівських контрреволюційних гнізд...”

Про які „гнізда” йдеться? Це значить, що коли з села чи цілого району не везли повністю все зерно, то його керівників оголошували „петлюрівцями” та „куркулями”, а сільради, комнезми, райкоми партії чи райвиконкоми – „контрреволюційними гніздами”. Для проведення цієї операції більшовицька влада дуже широко використовувала замітки до газет дописувалів-сількорів, як „незаперечний доказ” у звинуваченні в контрреволюційній діяльності окремих керівників села.

Сількор із села Ксаверівка інформував газету про те, що Ксаверівська організація КСС (Колективна спілка селян–Авт.) не бере участі у таких важливих кампаніях, як підготовка до весняного засіву, м'ясозаготівлі і колективізації. „Та й як же, – пише сількор, – організацію вести вперед в кампаніях, коли сам голова КНС (комітет незможних селян.–Авт.) Бублик Ф. ставить до них вороже. „Добрій кожух, тільки не для нас шитий!...” – каже Бублик про колективізацію... Треба цього голову викинути з організації КНС, щоб не заражав інших своїми куркульськими переконаннями. Не місце йому і в хаті-читальні”.

Після подібних дописів до звинувачуваних приймалися репресивні заходи – від звільнення з посади до висилки, чи навіть страти.

Селяни повністю виконали плани, доведені для них більшовицькою владою. Цього злочинцям було замало, в кожному селі створювалися загони уповноважених активістів, які нищили по хатах і вигрібали все до останньої зернини. Наші села накрив морок голоду, помирали цілі родини.

БАБЕНКО ВАЛЕНТИНІ ДМИТРІВНІ, яка народилася в селі Мар'янівка Перша, того страшного 33-го було всього п'ять років, але вона добре запам'ятала, як їхню мертву сусідку тітку Маланку вкидали у глибокий віз, а коли везли, то її довгі коси чорною смугою тяглися за підводою. Те страшне видіння супроводжувало її все життя. Тією підводою вивезли на цвинтар всю Маланчину сім'ю.

В сім'ї Валентина Дмитрівни від голоду померли її батько, Бабенко Дмитро Степанович, брат, Бабенко Пилип Дмитрович, та дядько, Григоренко Петро Павлович. „Мій добрий і лагідний тато, – як згадувала Валентина Дмитрівна, – часто брав мене на руки і гладив по голівці, а в голодовку лежав на печі, страшенно худий із скуйовдженим чубом і стогнав, а потім помер. Опухли мама, старша сестра і брат. Почали пухнути ноги і в мене. Вісімнадцятирічний брат Пилип

лежав на лаві і просив у мами їсти: „Якби кусочок хліба, то я б, мамо, і жив би”. Та навіть крихти хліба не було в хаті – активісти вигребли все. Скоро брат помер. Ридала мама, голосила сестра, а я, напівопухла, мовчки спостерігала те і не сміла просити їсти. За тиждень з нашої сім’ї пішло на той світ двоє. Померли б ми усі, якби не старший брат, який навчався в Ленінграді. Привіз він нам сухарів і оселедців. Так ми і вижили. Але голод і холод не полишав нас і в наступні роки.

Про дитинство у мене спогади дуже сумні, навіть страшні. У 1934 році у матері нічим було заплатити податок – 140 карбованців. Приїхали одного дня уповноважені до хати, склали на підводу нашу капусту і буряки, а мене і брата-каліку, який не ходив ногами, вивели з хати і посадили на розстелене рядно. Потім замкнули хату і сказали, що будуть її розбирати. Пам’ятаю, як мама впала перед ними на коліна і благала пожаліти каліку і малу дитину. Жалості у їхніх очах не було. Уповноважений дав мамі дві години. Побігла матуся по селу, з хати в хату просити грошей. Люди давали по три-п’ять карбованців. Мама принесла зібрані гроші, і нас впустили в хату, хоч і холодну та голодну, але в нашу рідну хату. Навіть повернули капусту і буряки. Боже, які ми були щасливі тоді...”

РИХТИК ЯКІВ ОРЕСТОВИЧ, 1905 року народження, із села Вінницькі Стави згадує:

„Мій батько, Рихтик Орест Якович, помер в 1918 році. Йому тоді було всього 40 років. Я закінчив трьохкласну церковно-приходську школу. Після смерті батька почав сам господарювати.

В 1919 році прийшов виконавець і через шибку у вікні повідомив, щоб я йшов на майдан де проводитимуть сільський сход. Там стояли три червоноармійці на конях. Коли селяни посходилися на майдан, один із червоноармійців заговорив: „Граждане, мы прибыли к вам организовывать Совет. Для чего Совет? Совет для того, что бы у вас были сеялки, плуги, культиваторы!” За сказане я готовий був підняти обидві руки. Та й усі присутні люди були також за такий „Совет”.

Потім він знову заговорив: „Но для того чтобы утвердить Совет, нам нужна сила. Особенно нам нужны лошади. А поэтому нам нужно создать комиссию из трех человек, которая установит, сколько можно взять лошадей в селе. Лошади будем брать у тех, у кого имеется не менее трех или четырех”. І тут почалася суперечка. У мого діда Якова узяли коняку, а всього в селі їх взяли три. Пізніше мені стало відомо, що у селі Мар’янівка коней Червоній армії не дали зовсім, а в Ксаверівку червоноармійців і зовсім не впустили. В селі Пинчуки між червоноармійцями і селянами відбулася бійка.

Коли почалася колективізація, в нашому селі організували колгосп „Українець”. Мій дід відмовився вступати до колгоспу. Він мав вітряка і хотів господарювати самостійно. Мати також не хотіла вступати, але почали тиснути, погрожувати, і вона змушена була стати колгоспницею. Здали коня, зерно, гроші, сани парокінні, жатку та інший дрібний інвентар. Поставили мене мельником. А коли діждали весни, дали мені свиноматку і два підсвинки, аби я організував свиноферму. Цей колгосп довго не проіснував. Уже в 1931 році люди почали виходити з нього. З боку влади почалися репресивні дії. Мого діда активісти вигнали з хати. Пізніше завітали і до мене. Вигребли з хати все, що було – до останньої зернини, а самого заарештували

і вислали в Архангельську область. По дорозі я втік з поїзда, добрався до Вологди, а потім почав добиратися і до України. Мене зловила міліція, почалися допити. Врешті-решт, якимось чином мене відправили на роботу до Москви. Працював під прискіпливим контролем, втекти не мав жодної можливості.

Коли вже після голоду повернувся в рідне село, то побачив його напівживим. Багато моїх родичів померли з голоду. В селі стояло декілька хат зовсім пустих – там померли всі. Я дякував Богу, що дав мені можливість вижити, що я не розділив долю багатьох моїх односельців.

За час панування радянської більшовицької влади багато прийшлося мені чути, яка вона добра, як вона турбується про щасливе життя людей, і тоді я подумки говорив собі, бо вголос, при людях говорити було страшно: „Це ж та влада, яка відібрала у наших селян землю, худобу, зерно і застала їх вмирати голодною смертю. Ганьба такій владі!”

Згряя бродячих псів

План хлібоздачі, доведений жителям села Тростинська Новоселиця виконали і колгоспники і одноосібники. Та, як пояснив їм уповноважений з району, потрібно здати і те зерно, що нібито залишилося у селян. Віддавати не було чого. Тоді було організовано бригаду з числа сільських радянських активістів, яка і почала шукати ті лишки і забирати. До лишків відносилось все, що було в хаті, – і квасоля в горщику, і крупа у вузлику. Потім люди, які вижили, запитували: „Якщо більшовики забрали у людей усе, що було в хаті у 1932 році, то чому вони не організували харчування для них? З макітерок навіть повисипали сушені яблука та груші. Хотіли, щоби ми з дітками з голоду повимирали”. Людям була зрозуміла сталінська політика на селі. Селяни добре усвідомлювали: колективізація – то їхня смерть, але заперечувати такій політиці не могли. Тих людей, які бодай чимось хотіли допомогти вмираючому з голоду селу, знищували фізично.

Жителі села Тростинська Новоселиця, яким пощастило вижити, пам'ятають голову сільської ради Павла Шевченка. В ті голодні роки люди покладали на нього великі надії. Після 1933 року більшовицька влада зацікавилася, чому в селі Тростинська Новоселиця виявилася меншою смертністю ніж у сусідніх селах. Тоді і звинуватили голову сільради у зриві хлібозаготівлі та контрреволюційній діяльності. Приїхали з міліції, арештували і більше він у село не повернувся.

Згадують люди і свого односельця Назара Денисовича Михайлюка, який мав всього чотири десятини землі, пару коней та корову-годувальницю. Коли йому запропонували вступити до колгоспу, він категорично відмовився. Після цього, ввечері, на своїй нараді за бутлем самогону, сільські активісти вирішили: нічого церемонитися з Михайлюком, як не здохне, то сам прилізе до колгоспу.

Через кілька днів пізно ввечері вони з'явилися в хаті Михайлюків. Господар лежав хворий на печі і тяжко стогнав. Жорстоко його стягли з печі і на очах діточок кілька разів садовили його на долівку. Нічого не сказали і пішли. А Назара Денисовича в тяжкому стані завезли до лікарні. Всього тиждень пролежав там немічний та й повернувся до своїх дітей покійником.

Активістів на похороні не було. Вони прийшли потім. Не пожаліли ні риди-

ючу вдову, ні малих дітей – відібрали все і вигнали з хати. З оселі Михайлюка зробили сільський клуб. З того часу сім'я поневірялася по селу. Син Назара Денисовича Гриша в тяжких муках помер з голоду. Просив перед смертю покласти на язика бодай крихту хліба. Ніхто не поклав, хліба просто не було. Знесилені рідні не мали змоги навіть вивезти його мертвого на візочку, без труни, на цвинтар. Лише через день, якимось зібраним з силами, мати з сестрою відвезли покійного на сільський цвинтар. Там вже лежала купа померлих людей, залишили і Гришу до наступного ранку. Коли прийшли на другий день, щоб закопати, вже захнулися. Від мертвих залишилися тільки кістки та голови, а з густих кущів бұзку виглядали розлючені бродячі пси, на сільському цвинтарі вони знаходили собі поживу.

... Мені б давно на все начхати –
Живу ж собі, комусь ще може й люб,
Та знову сниться прадідова хата,
Колгоспом пристосована під клуб...

З допису сількора до газети с. Тростинська Новоселиця: Для чого ховав план

„Навколишні села давно розпочали м'ясозаготівлю, а Тростинський актив вичікував доки прийде представник з району.

„У мене плану немає“, – сказав голова управи товариства, а член управи Махінько підтвердив це, – коли ж представник району запитав, чому й досі не розпочали роботи, вони довго розшукували того плану. Знайшли його в кишені Махінька. Чому ж Махінько не показував його селянам? А дуже просто: сам він приготував двоє свиней для спекулянтів”.

Громада села Вільшанська Новоселиця на свої кошти в 1916-1917 роках збудувала в селі нову красиву дерев'яну церкву. Коли ж почалася колективізація, більшовицькі активісти на чолі з тодішнім головою сільської ради, якого прислали з Білої Церкви, Тарнавським Пилипом Івановичем, розібрали її. Це було в 1932 році. Селяни спасали церковне майно як тільки могли. Очевидці розповідали, що коли почали ламати церкву, звідкілясь з'явився аркуш паперу рожевого кольору і літав на очах у всіх присутніх. Він був дуже подібний на ангела, люди молилися до нього. Аркуш несподівано зник, а церкву продовжували ламати. Один з активістів на прізвище „Грузин“, що пристав за чоловіка до однієї з селянок, загородив з ікон хліва для свиней. Скоро в нього згоріла хата.

На місці церкви почали будувати сільський клуб. Коли стали зводити дах, раптово зірвався вітер, такий сильний, що зірвав той дах і розкидав уламки на десятки метрів. Селяни і зараз віряють, що то була кара Божя червоним безбожникам.

ШЕВЧЕНКО ГАННА ТАРАСІВНА, 1923 року народження, жителька села Вільшанська Новоселиця розповіла:

„Мій батько, Шевченко Тарас Лукович залишився сиротою з дитячих літ. Коли йому було 11 років, помер, його батько, а в сімнадцять померла і мати. Було в батька дві десятини землі, а після смерті його діда Кузьми перейшла йому ще одна десятина, стало вже три десятини. В господарстві моїх батьків була корова,

пара коней і різний реманент. В новій клуні стояла віялка-сортировка, яку потім забрали до колгоспу.

Коли розпочалася колективізація, батько категорично відмовився вступати до колгоспу і заявив, що буде господарювати одноосібно. За це обклали його високими податками. В 1932 році він повинен був здати державі 300 пудів зерна. Важко було йому, але податок вніс повністю. Тоді його знову обклали податком, вже нібито додатковою хлібопоставкою. Вносити ще і цей податок вже було нічим. Невдовзі з'явилися активісти, вигребли з хати все, що можна було їсти, а батька заарештували і відправили до Білоцерківської тюрми. Мати і нас четверо дітей zostалися без будь-яких засобів на прожиття. Пізніше влада відібрала і продала за п'ятдесят карбованців нашу хату. Дякувати родичам, вони викупили для нас нашу хату. Головою сільради тоді був Тарнавський Пилип Іванович.

Через півроку додому повернувся з тюрми наш батько. Він пішов працювати у Митницький радгосп, а мати і моя старша сестра вже працювали в колгоспі. З ними ходив на роботу до колгоспу і мій старший брат, а я і молодший брат сиділи вдома.

У нашого сусіда Степана в голодовку вимерла вся сім'я. Степан вижив тільки тому, що їв своїх померлих родичів, коли хтось помирав, він відрізував у мерця стегно і споживав. Коли всі померли, дядько Степан жив сам. Якось прийшов сусіда до нас і став просити горщик, щоб зварити суп з трьох картоплин, що нібито в нього збереглися. Узяв і мене з собою, аби я йому почистила ту картоплю. Коли я зайшла до Степанової хати, то побачила, що піч не топлена, а дядько швиденько замкнув двері, виніс з комірчини косу і почав її гострити. Враз мені стало страшно і я почала кричати. Мене почула мати і прибігла до хати, але сусід її не впускав. Вже вдвох з мамою ми кричали і кликали людей на допомогу. Збіглися люди, прийшли із сільради і відкрили хату. В Степановій хаті знайшли тоді голови і кістки людські. Дядька Степана заарештували.

Після цієї страшної події батько поробив ставні на вікна, і мене з братом Іваном стали зачиняти в хаті. Таким чином залишилися живими“.

Не було спокою від советської влади нашому селянину з самих початків, не було миру під його стріхою. Села перебували в надзвичайному стані. Проти селян було оголошено війну.

Йосиф Сталін у 1928 році не тільки запропонував „стиль“ поводження з селянством на новому історичному витку, а фактично подавав методичні вказівки порушення природних правових норм, законності – це стало державною політикою. Щодо селянина можна було вжити будь-які репресивні заходи, будь-яке беззаконня. Численні постанови компартійних органів грозилися найбільш антилюдськими репресіями щодо селян, які спробують не виконувати плани хлібозаготівлі, як серед „куркулів“, так і серед колгоспників і середняків. То ж, якщо людині вже нічого було здати, то її оголошували „саботажником“, начіплювали ярлик ворога і відправляли туди, звідки мало хто повертався.

З огляду на таку державну політику і не дивно, що саме така доля спіткала і жителів села Пинчуки.

В 1932 році 41 сім'я цього села залишилася без годувальників. Не забула більшовицька влада про те, що до колективізації більшість з пинчуківців були добрими господарями, тому і вирішила доконати їх і їхні сім'ї.

Ніхто зі згаданих сорока одного арештованого не повернувся в село до своєї сім'ї. Їхні нащадки і по сьогодні не знають, де вони були знищені. Сільські активісти оголосили їх ворожими елементами та забрали все майно їхніх сімей, майже всі залишилися без житла. Людей викинули на вулицю, напризволяще. Звичайно, що цим селянам було надзвичайно тяжко, переважна більшість з них померли з голоду.

Село Пинчуки, що знаходиться в центрі Перепетового Поля, особливо виділяється серед інших сіл цього краю. В ньому найбільше було жертв голодомору. Відомо, що кожен четвертий житель села помер від голоду, а дехто з тих, що залишилися живим, був доведений до відчаю. Встановлено сім випадків людоїдства.

*Вийшли ми із народу,
Хліб забрали увесь в нас,
Ось вам союз і свобода,
Ось вам і сталінська власть.
(З народного фольклору)*

ВАСИЛЕНКО ПАРАСКА МАРКІВНА, 1921 року народження, з села Пинчуки, розповідала:

„В 1933 році мені було 12 років. Мого батька, як багатьох інших наших односельців, розкуркулили. Нашу сім'ю вигнали з хати. Поселилися ми у чужих людей. З п'яťох дітей двоє виїхало до Києва, троє менших залишилися в селі. Батько й мати захворіли на тиф. Від голоду ми попухли. У мене навіть лопнула шкіра на лівій нозі. Яюсь мати поїхала в Київ, а коли повернулася додому, то двох дітей вже застала мертвими. Живими лишилися тільки я і батько, який час від часу непритомнів. Було зрозуміло, що коли ми залишимося в селі, то довго не протягнемо. Тоді батько і мати взяли мене і пішли пішки до Києва. Коли добралися до Києва, „швидка допомога” відразу забрала батьків до лікарні. Я залишилася одна сама-сама у великому місті. Одягнена була тільки в майку, мої ноги попухли, і шкіра на них полопалася.

Одна незнайома жінка дала мені чотирилітрового бутля і порадила продавати киянам воду, щоб я мала змогу хоч щось заробити собі на хліб. Так я і ходила по вулиці Тимірязівській з бутлем води й виторговувала копійки. Таким чином Київ допоміг нам вижити.

Батьки вийшли з лікарні, коли вже були жнива. Ми повернулися в Пинчуки. Батько зтягнувся на невеличку олійницю, і ми почали потрохи розживатися. Сільські посіпаки, бачачи, що ми потроху стаємо на ноги, не могли цього стерпіти. Вони прийшли до нашої хати і стали нас виганяти. Казали, що ми маємо викупити свою хату в колгоспу за 280 карбованців. Таких грошей у нас ніяк не могло бути. Ми їх просили і сильно плакали, та активісти не реагували на наші сльози й продовжували робити свою справу – розібрали повітку, а потім голова колгоспу наказав валяти і хату. Та люди відмовилися це робити. Дуже лаючись, голова махнув рукою, забрав своїх робітників і пішов. Так, дякуючи Богові, ми залишилися жити в своїй хаті. Після всього, що пережила, я не можу змовчати тим нелюдам, які замучували невинних людей.

Це ж на моїх очах голова колгоспу Микитянський убив маленького хлопчика – Андрія Івановича Линника, вдарив його головою об дерево, лише за те, що голодне дитя украто шматочок хліба...

Ганьба їм всім і прокляття на віки віків...“.

Масовий голод у наших селах розпочався у грудні 1932 року і тривав до осені 1933 року. Сьогодні просто неможливо точно встановити справжню кількість померлих під час голодомору. Але масових смертей не можна приховати ні яким способом.

Страшна сторінка життя наших людей в ті роки впродовж десятиліть лишалася закритою для дослідників, для самого народу, що став жертвою геноциду. Та пам'ять про неї берегли живі свідки, яким попри все вдалося вибратися з того пекла, березуть її і архівні документи, що залишилися й досі за сімома замками. Вони доносять до наших сучасників правду.

*Ой, ти Постишев,
Вражий сину,
Всохли б тобі руки,
Як ти віддав Україну
На голодні муки.
(З народного фольклору)*

Доля села Соколівки, за його багатовікову історію була і доброю, і щасливою, була і гіркою. Найтрагічнішими були для села тяжкі та чорні дні голодомору 1932-1933 років.

Свідчення *БУБЛИКА ФЕОДОСІЯ СТЕПАНОВИЧА* (с. Соколівка).

„Голод чорною гадюкою заповзав у кожную селянську хату і душив, душив. Не жалів ні старих, ні малих, ні немовлят. З волі сталінських катів у ті страшні голодні роки вимерла чи не половина села. Не боячись гріха, не маючи ні краплі людської совісті, кати видирали з рук переляканої, голодної дитини останню картоплину, жбурляли її на землю і топтали ногами. Видирали з пазухи сліпого каліки, що лежав на печі, останній вузлик з крупами...”

Так, плачучи, розповідав про ту тяжку годину села старий сільський учитель Феодосій Степанович Бублик. Тоді він навчав дітей у сільській школі.

Що й казати, було йому від чого плакати. Адже у його четвертому класі до голодомору було тридцять учнів, а вижило після 1933 року лише десять...

Одного дня, прийшовши до школи, учитель не побачив у школі серед інших учнів здібного Василя Литвиненка. Не було його і другого дня і третього. Пізніше село дізналося, що Василькова матір, Литвиненко Олена, зморена голодом і доведена до відчаю, вбила рідну дитину і спожила. Навіть пригощала дитячим м'ясом своїх голодних сусідів. Як потім виявилося, до цього злочину Литвиненко Олена спожила і м'ясо померлої від голоду старшої доньки Антоніни. Боячись людської кари, Олена вирішила покинути село і піти до Києва. Не дійшла, на півдорозі померла. Так загинула голодною смертю сільська родина Литвиненків.

Не міг сільський учитель спокійно переживати людське горе, гірку трагедію

рідної землі. І він почав писати до районної та обласної влади звинувальні листи і просив допомогти врятувати дітей від голодної смерті. В одному з листів до обласної ради вимагав: „Добрі люди! Допоможіть. Діти села Соколівка помирають з голоду! Спасіть безгрішних дітей!”

Через кілька днів до села приїхав представник ГПУ. Знайшов Феодосія Степановича, і разом з головою сільської ради вони призначили його відповідальним за порятунок дітей села від голодної смерті. Виділили окрему хату, виписали продукти і почали варити їжу сільським дітям. Організували щоденне дворазове харчування. Можливо, саме дякуючи сільському вчителю Феодосію Степановичу Бублику, і залишилися живими ті десятеро із тридцяти учнів четвертого класу Соколівської школи.

Винуватці цього великого горя старовинного села Соколівка відомі. Їх усіх вже осудили люди гіркими сльозами. Серед винуватців були і свої доморощені кати.

У тяжкі дні голодомору у Соколівці головою сільської ради був Василь Сулима, який дуже чітко і жорстоко виконував настанови більшовицької верхівки. Це він одного дня під час жнив почав безпідставно звинувачувати старшого колгоспника, який молотив колгоспне збіжжя, Романа Наженка, у бойкотуванні жнив. А коли Наженко почав заперечувати, голова сільради Сулима вихопив з кобури нагана і вистрелив у невинного хлібороба. Через кульове поранення в шию, Романа Наженка паралізувало, і він невдовзі помер. А як же люди? А люди мовчали. Їм заборонено було будь-що говорити про цей випадок цілих сімдесят п'ять років тоталітарної системи управління державою.

Ф.С.Бублик з гіркотою зізнався, що він після цього злочину теж не наважився написати в газету, хоч і був одним із кращих сількорів у районі.

Далі він пояснив, що в селі за його підрахунками, того голодного 1933 року померло більше двохсот сімдесяти селян. В 1931 році в селі було 350 дворів, а в 1990 році всього лише 270. Хіба це не доказ того, що село не відродилося після того лиха.

Коли Феодосій Степанович розповідав про голодомор у Соколівці, він ще не знав, що Україна виборе свою незалежність і потоне в багні корупції, злочинів і глибокої економічної кризи. І знову селянин стане крайнім. Бог не дав сільському вчителю Феодосію Бублику пережити нове горе селян, він не побачив тієї розрухи, до якої довело наші села злочинне керівництво держави.

Так, селяни, залякані репресіями більшовицької влади, мовчали, але знаходилися сміливці, які посилали звинувачувальні листи про горе в селах до вищих органів влади, аж до ЦК ВКП(б).

У сусідньому з Соколівкою селі Лосятин люди також помирали з голоду. Більшовицькі супостати вигребли з їхніх домівок все до останньої крихти. Тоді троє сміливців, жителі Лосятини М.Мартиненко, М.Хуторний та М.Шевченко відправили гнівний звинувачувальний лист до Народного Комісаріату України у Харків. Вони писали: „Чи законно це, що людей оставили без куска хліба, жодного фунта зерна, чи можна прохарчувати п'ять місяців дітей одною картоплею, якої вже немає, день од дня [кількість] голодних збільшується. Чи знає історія такий час, який зробила зараз Радвлада.

В такі люті морози викидати голих і голодних на мороз малих і великих, з такого добровільного вступу в колгосп толку не буде, бо і члени колгоспу не

одержують жодного фунта хліба з 1 листопада 1931 року, вивезено хліб до одного фунта в хлібозаготівлю. Робоча худоба кожен день пропадає, бо немає соломи, не те що вівса або дерті. Більше всього пограбовані села такі, як Лосятин, Саливонки, Гребінки Гребінківського і Храпачі та Скребиші Білоцерківського району. Тисячі пудів забрано і скопами, і зерном, але грошей людям не сплачувано до цього часу, для цього потрібно приїхати з центру (Харкова) і зібрати загальні збори села і спитати людей, у кого що забрано і не заплачено, бо на район ми не віримо, багато забрано хліба, борошна, сала, м'яса, і т.п., і забрано бригадами, а частково здано до колгоспів, де розбиралось по домах правліннями. За що мучать селян, за що гине худоба?

За останні три роки врожайність зменшилась із 100% на 10% і менше. Наприклад, жито з 1 гектара 4-5 центнерів, яра пшениця з 1 гектара – 70 кг. Це в колгоспах, в одноосібних зменшилась менше. Чому в Москві пуд житнього борошна коштує 7 крб., а в нас 90 крб., певно вродило там краще?

В першу чергу потрібно опросити селян с. Лосятин, де голодовка“.

Потім підписали цей лист, а після підпису додали вимогу від голодних лосятинців „Дайте хліба! Дайте хліба!”

Листа в Харкові отримали, але ніхто не приїхав в Лосятин, і ніхто не дав голодним селянам хліба. Голод лютував по селах. Виснажені голодом люди чи то за обручку, чи за намисто, а частіше за останню одежину намагалися виміняти хоч трішки хліба чи крупи аби врятувати свої сім'ї від голодної смерті. Але і такої можливості вберегтися від погибелі селяни були позбавлені. На станціях, кордонах України були створені застави із внутрішніх військ, які відбирали в людей всі цінності і позбавляли їх останньої надії – виміняти шматок хліба чи жменю зерна.

МАРІЯ ПОТІЇВНА КОРНІЄНКО, народжена в селі Лосятин, розповідала, що її батькові, простому селянському хлопцеві, вдалося дослужитися до офіцерського чину в царській армії. За мужність і відвагу у Першій світовій війні Потій Григорович Драніченко був нагороджений Золотим хрестом.

Коли прошуміла Жовтнева революція, батько повернувся в рідне село і взявся за господарювання. Закінчилася і громадянська війна, а батьки все ще були зайняті біля землі. До будь-яких контрреволюційних дій батько не був причетний. Сім'я була великою – семеро дітей. Та горе в цю родину прийшло ще в 1929 році. Батька назвали куркулем. Відібрали всю худобу, забрали і хату до колгоспу, а батька відправили у висилку аж в Архангельську область. Залишившись без чоловіка, хати та будь-яких засобів до існування, матір взяла четверо молодших дітей та й пішла межі люди жебракувати. Страшно згадувати Марії Потіївні своє гірке дитинство, яке принесла їй радянська влада – влада злодіїв і вбивць.

ОЛЕНІ СЕМЕНІВНІ ЛІСЯНІЙ (ОЛІЙНИК) у 1933 році було 13 років. Вона була найстаршою серед п'ятьох братів і сестер і добре запам'ятала, як бригада активістів шукала хліб по сільських хатах. Вона розповіла, що у них було трохи життя, яке мати висипала на піч і вкрила рядном. „Коли в хату зайшла бригада, всі діти сиділи на печі. Один з активістів хотів подивитися, чи немає випадково на печі

якихось припасів, діти злякалися і почали гірко плакати. Це відвернуло його увагу. У льоху було трохи картоплі, яку чомусь не забрали, що і врятувало нашу сім'ю від голодної смерті. А наш куток весь вимер у голодовку. По сусідству з нами залишилася матір з хлопчиком. Він помер, і жінка попросила мене допомогти відвезти тіло хлопчика на цвинтар. На цвинтарі була велика яма, в яку вкидали мерців. Вона вже була трохи засипана землею, тому ми вирішили видовбати збоку печерку для її сина. Коли рили могилку, то побачили, що земля в ямі потроху ворухиться, значить там були присипані ще живі люди.

Люди їли собак, котів. Було і трупоїдство і, навіть, людодїдство. Недалеко від нас жив один чоловік, який убив свого сина і з'їв його. Потім померла його матір, її тіло не відвезли на цвинтар, а коли ж вимерли всі, то в пустій хаті знайшли шматки людського м'яса.

Померлих від голоду людей збирали на підводи всюди – і в селі, і в копицях на полі, і на берегах річки. Таке життя нам принесла більшовицька влада”.

Йосиф Сталін, виступаючи в 1933 році на Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників, заявив: „Жити стало краще! Жити стало веселіше!”

Тихим селом звали люди Саливонки. Воно розташувалося на високому березі тихоплинного Великого Руту, в чарівному куточку Перепетового Поля. В цьому селі злилися в єдине ціле минуле і сучасність.

Зміну влади в далекому двадцятому році ХХ сторіччя саливонківці сприйняли спокійно, мали надію на краще і вірили в нього, навіть тоді, коли на їхні оселі і поля впав морок кривавої совєтської влади.

Воля до життя у саливонківців, як і у всіх українців, набувала особливої сили тоді, коли ота, з надцербнутою косою підступала до кожного найголоднішої зими 1932-1933 років. Все почалося несподівано. Здавалося, що із хатніх димарів повилазили якісь нечисті сили і почали витрушувати у людей все, чим можна було пожитися.

То були червоні сажотруси. Від їхніх намірів і дій навіть сажка в коминах почервоніла. А самі ж вони, роблячи чорну справу, називали себе червоними. В той час, коли все це відбувалося, добрі душею саливонківці ніяк не могли збагнути, що то не збіг обставин, не стихійне лихо стало причиною того, що люди раптом почали вмирати з голоду на своїй рідній, родючій і такій багатій землі.

САЛИВОНКІВЕЦЬ ОЛЕКСІЙ ТОНКОВИД розповідав, як одного дня тієї довгої і холодної зими до їхньої хати увірвалася чергова бригада червоних „сажотрусів”.

„Мати якраз чистила мерзлу картоплю. Почали обшукувати хату. Старший „сажотрус” зажадав, щоби батько показав, де схована картопля. Отримавши відповідь про те, що закінчилася картопля, активісти почали радитися, робити різні припущення. Дуже швидко „здоровий” енкаведистський глузд навів „сажотрусів” на правильну думку: якщо картопля мерзла, то захована вона не в хаті, а десь надворі, під снігом. Отож вони наполягали на своєму: покажи, де схована картопля, бо буде гірше. Батько цього не витримав, тяжко опустився на лаву, стиснув скроні кулаками і заплакав. Тоді раптово встав, підійшов до бригади і, крізь сльози голосно сказав: „Ідіть, копайтеся в снігу! Може, хоч цим наїстесь! Он там біля

вишні закопана картопля поруч з дитячими пупами!” Почувши таке, бригада якийсь час мовчала. Потім, напевне, старший з них закричав: „Запам’ятай, куркульська морда! За такі слова ти дорого заплатиш! В тюрмі згниєш!” В садок бригада не пішла. Обшук припинили. Старший активіст миттю схопив горщик з почищеною картоплею, вийшов надвір і жбурнув його в сніг. Вже коли бригада пішла з двору, ми всією сім’єю, батьки, ми з братом та сестра, кинулися шукати ту картоплю в глибокому снігу. З півгорщика нашукали, дуже померзли – сніг був глибоким, а ми майже голі. Сидячи в хаті, ми могли якось обходитися полотняними сорочками та якимось лахміттям. Надвечір того ж таки дня, сестра, якій було шість років, тяжко захворіла і через декілька днів померла. Після смерті дочки батько став мовчазним. Ходив подвір’ям, заходив до хати, щось шукав на горищі, стругав якісь дошки. За два три дні він змайстрував п’ять хрестів. Одного, найменшого, відніс на могилу дочки, два більші призначалися нам з братом, а ще більші залишив собі і нашій матері. Ставлячи хрести біля припічка щоб просохли, батько сказав: „Не знаю, хто за ким піде, а щоб тоді не бігати, хай будуть готові. Вони їсти не просять”.

Декілька днів після тієї сварки із-за мерзлої картоплі, бригада не з’являлася. Батько трохи повеселішав і продовжував щось майструвати. Мати відшукала десь у запічку трохи диких сушених груш і сказала батькові, щоб той кудись їх заховав, бо як з’явиться бригада, то і тих груш не стане, і на Різдво не буде з чого зварити узвару. Тато виколупав кілька цеглин над припічком. Поклав туди торбинку з сушкою і замурував схованку, а мама замазала її глиною і забілила. День пройшов спокійно, бригада не приходила. А ввечері до хати зайшла сусідка і, побачивши свіжу сиру пляму, запитала звідки вона взялася. Мати сказала, що там була щілину через яку проходив дим, тому прийшлося її замазати. Сусідка трохи посиділа і пішла. Наступного дня з самого ранку прийшла бригада і зразу кинулася до печі, де було видно ще сиру глину. Батько з матір’ю переглянулися, але промовчали. „Что, золото прячешь?” – звернувся до батька якийсь новий „сажотрус” у кожусі і будьонівці. Батько зблід і сказав: „Шукайте. Знайдете, буде ваше.” „Сажотрус” усміхнувся і закомандував: „А ну-ка ребяткі, і где ваши топорікі? Поработайте по-нашенскому! Ми ево научим, как советскую власть любить!”

Ребяткі виколупали „топорікамі” цеглу, витягли зі стіни торбинку з сушкою і висипали на стіл все, що в ній було. Старший зняв рукавиці і почав ретельно мацати кожну сушену грушку. Коли ж він нічого не знайшов, то розпорядився зібрати сушку в торбинку і віднести до колгоспної контори для детальнішого огляду. Більше тієї торбинки ніхто в хаті не бачив, хоча бригада ще не раз навідувалася до нас, кожного разу щось шукала, але нічого не знаходила. А наше Різдво обійшлося без узвару.

Коли закінчилася мерзла картопля, почали їсти вимолочені колоски і звичайнісіньку січку з соломи, мішану з половиною і корою верби. Стало трішечки легше, коли прийшла весна і з’явилася лобода, з якої варили затірку, а „сажотруси” перестали ходити по дворах”.

Вище класову пильність

Одноосібники с.Лосятин виконали всього 62 відсотки хлібозаготівельних завдань, не додали ще державі 138 ц хліба, головно озимих культур. Масову роботу на кутках припинили і сільрада і партосередок, не організують колгоспників та

передових одноосібників для натиску на куркуля, розкладають своїми антирадянськими вчинками колгоспний актив.

В ніч з 8 січня на 9 замість працювати в бригадах, голова сільради Овдієнко Федот, секретар партосередку Скрипка, дільничний інспектор міліції Прокопенко, міліціонер Бендюх влаштували п'янку. Напились як цвики. Розкладникам не місце у проводі сільради та партосередку. Вони своєю розкладницькою поведінкою обурюють актив. Прислужують куркулеві, зривають хлібозаготівлі”.

(Газета „Радянська нива”, 12 січня 1933р.

Дописувач Помічний О.)”.

Гнати куркулів від колгоспного коня

(с. Салівонки Гребінківського району):

В колгоспі ім. 1-го Травня за конюхів попролазили підкуркульники та сини куркулів, знищують тяглову силу. Так, на філії „Червоний майдан” конюхи Коваленко Л. (син куркуля), симулянт Боярчук Омелько, та старший доглядач Шапран Остап б'ють коней дрючками, морять голодом. На зауваження колгоспників – чому коні стоять голодними, Шапран відповідає: „Хай вони видохнуть.” Через такий недогляд, брутальне знущання цих елементів куркуля, коні на філії „Червоний майдан” у дуже кепському стані.

Гарно організовано догляд коней на філії „Хлібороб”. Комсомолец Собаченко М. справді по-ударному ставиться до колгоспного коня. Кожний день у нього коні почищені, нагодовані, напоєні і не скалічені.

Агентів куркуля з філії „Червоний майдан”, що переводять тяглову силу колгоспу, негайно гнати з колгоспної стайні, за злочини передати до суду.

23 липня 1932 року. Дописувач Гай”.

Своєю постановою від 5 січня 1933 року Голова РНК УРСР В. Чубар та секретар ЦК КП(б)У С. Косіор попередили всіх директорів радгоспів, уповноважених у справі хлібоздавання, секретарів партколективів та місцеву владу, що в разі незабезпечення ними безумовного виконання річного плану хлібоздавання, до них буде вжито найсуворіших заходів партійного і державного впливу.

Заходи впливу були вказані у постанові Сталіна і Молотова ще 14 грудня 1932 року, в якій наказувалося рішуче викоренити контрреволюційні елементи шляхом арештів, відправлення їх в концтабори на довгий термін, не зупинятися перед прийняттям найвищої міри покарання до найбільш злісних із них. Цебто до тих, хто не виконував хлібозаготівлі.

Не важливо було для більшовицьких уповноважених, виконало село план хлібозаготівлі чи ні. Важливо було забрати від кожної родини все до останньої зернини, залишивши селян на голодну смерть.

Село Степанівка того страшного 1932 року виконало план хлібоздачі на 109,7 відсотка. Можна було селянам полегшено зітхнути і спокійно пережити холодну зиму та готуватися до весни 1933 року.

Не сталося такого спокою селянам Степанівки. Активісти, як чорні круки, налітали на кожну оселю і нищорили по всіх закутках, вигрібали все, що людина могла спожити.

Не минуло горе і родину Ганни Олексіївни Горпенко. Коли почалася колективізація, весь куток, де жила родина Горпенків, відмовився вступати до колгоспу. Ось тут влада і взялася за виконання постанов більшовицької партії. Прийшли круки і до родини Ганни Олексіївни. Спершу запитали, чому Горпенки не вступили до колгоспу, а потім нагадали, що сім'я не сплатила податок. Забрали корівку з телям, розібрали повітку і клуню, а потім почали і хату ламати. А в хаті старенька бабуся і паралізований дід на печі. Плакали, просили на колінах, аби залишили хоч хату. Нічого не допомогло. Викинули всіх з хати на вулицю. Прийшлося родині довго поневірятися по людях, і вирішили вони написати заяву про вступ до колгоспу. Звався той колгосп імені Ілліча. „Отак йшли люди до Ілліча, і так він їх жалував“, – згадувала ГАННА ОЛЕКСІЇВНА ГОРПЕНКО: „Жили в чужих людей і кожного дня тяжко працювали в колгоспі. За ту працю ставили палички трудоднів, а на руки не давали ні копійки. Хіба ж це не кріпацтво? В той час над селом нависла чорна хмара небаченого голоду і холоду. Люди, як німі тіні, блукали вулицями села, не знаючи, що можна кинути до голодного рота. Мені пощастило, просто усміхнулася доля – влаштувалася на роботу до Лосятинського радгоспу. Виконувала там найтяжчу роботу, а за це отримувала їжу. Коли працювала біля бурякових кагатів, то потайки від інших працівників гризла сирі буряки, вони здавалися їй найкращим харчем. Дав Бог, діждалися врожаю 1933 року, на полі крали колоски, підсушували їх, а потім розтирали руками і зерно споживали за їжу”.

Багато людей померло в Степанівці в голодовку. За підрахунками Ганни Олексіївни на колгоспних ста двадцяти дворах померло двісті душ. Виходить, що в кожній родині померло від голоду кілька людей. Це були і старі, і молоді, і діти. Усі вони хотіли жити, а померли невинною мученицькою смертю, до якої їх довела людиноненависницька радянська влада і її вожді: Ленін, Сталін, Молотов, Каганович та інші. Це сказала українська селянка із села Степанівка, яке стало неперспективним і щерть засміченим Чорнобильським попелом, Ганною Олексіївною Горпенко.

КУПЧЕНКО ГРИГОРІЙ МАТВІЙОВИЧ, 1897 року народження, уродженець села Вільшанська Новоселиця: Григорій Матвійович та його дружина Євдокія Тимофіївна мали семеро дітей. З діда-прадіда Григорій працював біля землі. Радянську владу, яка обіцяла зробити селянина власником панської землі, сприйняв належним чином. З надією, що і йому, малоземельному селянину, також наділить шматок землі. Так і сталося. В 1926 році при розподілі землі йому дали землю в сусідньому невеличкому селі Петрівці.

Як і годиться доброму господарю – побудувався. Хату вкрив оцинкованою бляхою, завів господарство. Раділа сім'я, що стала на ноги, що зможе виростити та вивчити дітей. Та радість була недовгою. В 1930 році колективізація дійшла і до Петрівки. Вигнали Григорія Петровича з хати, конфіскували все господарство. Поселилася родина Куцаченків у конюшні. Двоє менших дітей померли з голоду. Коли нове житло вони привели в належний стан, прийшли активісти і знову вигнали всю сім'ю на вулицю. Вимушені були повернутися назад у Вільшанську Новоселицю. Оселився Григорій Матвійович тимчасово у старшої дочки.

Тяжко було дивитися старому селянинові, як голодує сім'я, як сусіди вмирають голодною смертю. Тоді він, ризикуючи власним життям втікає з села до Москви, де влаштовується на роботу. На зароблені гроші купував харчі і привозив родині. Таким чином допоміг своїм рідним вижити. Село Петрівка було оголошено неперспективним. Квітуче невеличке село було знищене.

Зі спогадів СЛОМЧИНСЬКОГО ГРИГОРІЯ (ГЕРМАНА) ПРОТАСОВИЧА, 1903 року народження, уродженця міста Біла Церква, члена ВКП(б) з 1925 року, двадцятип'ятидесятирічного, який працював (з 1929 року по січень 1931 року – голова колгоспу „Серп і Молот” в селі Пинчуки. З червня 1936 року по 1938 рік – заступник голови Гребінківської районної ради).

„В село Пинчуки я прибув у грудні 1929 року, як представник партії, організувати колгосп. В той час в селі було створене Товариство громадського обробітку землі, в котре входило 60 господарств і вже був радянський актив. Всього в селі нараховувалося 800 чи 900 господарств.

Спільно з радянським активом по кутках села було проведено збори селян з питання створення колгоспу. В результаті проведеної роз'яснювальної роботи всі бідняки, а також більша частина середняків, вступили до колгоспу, якому дали назву „Серп і молот”. Куркулів у колгосп не приймали. Шість господарств було розкуркулено, а куркулів та їх сім'ї вислано із села. Місяців зо два в селі був один колгосп, яким я керував, а потім, як я пам'ятаю, в один день зібралось багато жінок, вони намагалися розібрати громадських коней, реманент, але з тієї затії нічого в них не вийшло. Було вирішено з одного колгоспу створити в селі три колгоспи. На це погодилися всі колгоспники.

Я залишився головою колгоспу „Серп і молот”. Ляшок Микита очолив колгосп „Комсомолец”, а Максименка обрали головою колгоспу „Червона Зірка”. Партійна організація, яку я очолював, складалася із шести членів. Син куркуля, Сидько Олександр, повідомив мені, що група з 12 куркулів нелегально збирається і про щось радиться між собою. Очолював цю групу Солнцев Олександр Михайлович, син сільського попа. Сидько сказав мені, що Солнцев хоче мене вбити, але я не вірив цьому.

„Виконання хлібоплану в 1932 році.

Колгосп „Ударник” с.Друга Мар'янівка	104,7%
Колгосп ”Серп і Молот” с.Пинчуки	104%
Колгосп „1-го Травня” с.Саливінки	100%
Колгосп села Черняхівка	327%
Колгосп ім.Ілліча с.Степанівка	109,7%
Колгосп ім.Якіра с.Він-Стави	106,3%
Колгосп ім.Сталіна с.Ковалівка	101,1%
Колгосп ім.Ворошилова с.Ксаверівка	104,7%
Колгосп ім. Комінтерну с.Лосятин	100%

Сільська рада Другої Мар'янівки вивершила план по всіх секторах на

109,2%, зокрема по одноосібному сектору на 127,7%.

Вільшанська Новоселиця на	124%
Сільські Ради: с.Він.-Стави	87,7%
Ксаверівка	96,9%
Соколівка	87,3%
Тростинська Новоселиця	80,9%
Степанівка	96,9%

(Виписка із районної газети)".

В умовах наростаючого масового голоду 27 грудня 1932 року було прийнято Постанову про запровадження в СРСР паспортної системи для всіх громадян, за винятком селян.

Менш ніж за місяць, після запровадження паспортної системи, 22 січня 1933 року Сталін і Молотов направили партійним, радянським і каральним органам низки районів нову директиву, у якій спеціально відзначили, що на Кубані і в Україні почався масовий виїзд селян у Центрально-Чорноземний район Росії, на Волгу, в Московську і західні області Білорусії. Органам влади наказувалося не допускати масового виїзду селян в інші райони, а тих, кому вдалося виїхати, негайно заарештувати і вислати назад до місця їхнього попереднього проживання. В результаті в селах люди помирали від голоду, не маючи можливості виїхати і врятуватися.

ОЛЕКСА СЕМЕНОВИЧ ЛИТВИНСЬКИЙ народився в селі Устимівка в 1919 році. Сім'я була бідною, батьки наймитували. З допомогою діда та баби збудували хату. Дід мріяв збудувати біля хати ще й клуню та й жити спокійно та щасливо, адже Жовтнева революція дала людям надію на краще майбутнє. Не діждалися того щасливого життя ні дід, ні вся родина Литвинських.

Найбільше горе спіткало Литвинських, як і всю Устимівку в 1932-1933 роках. У них не було чого забирати до колгоспу, бо самі ходили по наймах, але не обминули їхню оселю активісти-здирники – познаходили вузлики із зерном, крупами і забрали, не залишивши сім'ї нічого на завтрашній день.

Крім Олекси Семеновича, у сім'ї було ще двоє дітей. Їм не пощастило вижити, холодної зими 1933 року вони померли від голоду. Олекса вижив. Одного голодного дня він вирішив втекти з дому поїздом і шукати хліба де завгодно аби поїсти і не вмерти.

Вдома сказав батькам, що піде просити харчів у село Пологи, а сам чекав чергового поїзда на Київ. Поїзди на станції Устимівка зупинялися на дуже короткий час, то ж можна було і не встигнути вчепитися за вагона. Та меткий хлопець все-таки вскочив на сідці і вхопився за поручень.

Провідники поїздів не жаліли голодних безпритульників. Не поспівчував провідник вагону і Олексієві. Він сильно вдарив палкою по голові хлопця і, брутально лаючись, вимагав зіскочити зі сідців. З розбитої голови зацебеніла гаряча кров, Олекса міцно вчепився за поручень, а поїзд набирив швидкості. Уже промайнув ліс... Холодний морозяний вітер сковував руки, і кров на обличчі взялася льодом. Змилостився-таки провідник, підняв хлопця, завів у вагон, обігрів, перев'язав голову і, найголовніше – дав шматок хліба і склянку окропу. Той день,

10 січня 1933 року Олекса Семенович вважав найщасливішим у своєму житті.

Поїзд летів на Москву, а в думках голодний хлопець бачив і тепло, і хліб, і борщ з вишкварками, адже в селі чув від людей, що в Москві голоду немає – там Сталін усіх активістів-здирачів пересадив в тюрми.

На станції Хутір-Михайловський Олексу Семеновича випадково зустрів односелець Омелько Бондаренко, який потім розповів про ту зустріч його батькові. Батько ж не став чекати теплих днів і поїхав шукати сина. Так і не знайшовши, повернувся додому. Рідні подумали, що помер десь хлопець. Чи мало їх повмирало того голодного 1933 року, так і не діждавшись крихти хліба?..

А Олекса Литвинський вже обживав Москву. Ночував на Курському вокзалі, а харчі доводилося просити в людей. Змучений холодом і голодом, хлопець зовсім обезсилів. Саме таким побачила його одна москвичка, пожаліла і забрала до себе на квартиру. Вдома нагодувала його, покупала, полагодила одяг, а наступного дня відвела до дитячого будинку. Звідти Олексу відправили у лікарню: у свої 13 років він важив лише 16 кілограмів. Два місяці доглядали та виходжували його лікарі, аж поки він не став на ноги. Коли виписували, то він вже важив 20 з половиною кілограмів.

У дитячому будинку, що працював при Данилівському монастирі, Олекса зустрівся з двома своїми односельцями. Вони також туди потрапили, шукаючи їжі. В травні 1933 року їх разом з іншими хлопцями перевели до Томська, який зустрів нових своїх жителів лютим морозом. В бараці, де жили хлопці, поцупили верхній одяг Олекси, і довелося йому два тижні ходити в легкій одежині. В Томську навчився слюсарному ремеслу, отримав четвертий розряд слюсаря, пізніше став мотористом, і його направили працювати на дизельну електростанцію змінним мотористом. У 1936 році закінчив курси водіїв і трактористів. Хлопець підріс, загартувався, а душа кликала повернутися додому, в Україну.

Жителька села Устимівка МАРТИНЕНКО ЯРИНА БОРИСІВНА, 1913 року народження, весь період голодомору проживала в рідному селі. Як вона розповідала, окрім неї в сім'ї було ще п'ятеро дітей – три брати і дві сестри. Багато горя випало на долю цієї жінки, але найтяжчими були 1932-1933 роки. Такого лиха не знала ні вона, ні її батьки, ні діди-прадіди. І той, кому пощастило вижити в те страшне лихоліття, не в змозі ніколи забути його. Голодомор переконав людей, що радянська влада, довівши людей до голодної смерті, ніколи не дасть їм спокійного і щасливого життя. Того страшного 33-го року Ярині Борисівні виповнилося 20. Вона згадувала:

„В нашій родині не було багато землі, та і саме господарство було невелике. Сім'я обходилася однією корівкою-годувальницею. Мати чула від сільських людей, що по селу уже нишпорять активісти-уповноважені по хлібозаготівлі і вигрібають з хат все, що впаде їм в око, а щодо харчів – то все до останньої зернини-насінини. Матір думала, що якщо наша сім'я така бідна, то нас минують. Другого дня сусідка звідкілясь дізналася, що активісти збираються прийти з трусом до нашої хати, і попередила нас. Мама встигла невеличкий запас крупів порозсипати в торбинки і поприв'язувала їх до дитячих тіл, а дітям наказала бігти на вулицю, буцімто граючись, як тільки з'являться активісти. Не довго прийшлося чекати непроханих гостей, прийшли, не забарилися, вигребли все, забрали до

колгоспу і корівчину. Діти, як і сказала матір, вибігли надвір. Сім'я залишилася на довгу зиму лише з тим запасом, що приховали діти. Ті невеличкі торбинки з крупами мати ділила ложками і варила суп. Під весну запас закінчився зовсім, і діти почали пухнути з голоду. Коли почалася весна, і повилазила різна трава, розпустилися листочки на деревах і кущах, ми збирали все, що можна спожити і на землі і на деревах". *Ярина Борисівна згадувала померлих родичів та односельців і гірко плакала: „За яку провину перед більшовицькою владою вони згинули страшною мученицькою смертю?”*

В УСТИМЕНКО МЕЛАНІЇ ВАСИЛІВНИ, 1920 року народження, теж жительки села Устимівка, у сім'ї було восьмеро дітей, серед яких вона була найстаршою, хоча в 33-му році їй було всього 13.

Після відвідин її сім'ї активістами у хаті нічого не залишилося. Батько працював на залізничній станції Устимівка, а мати пішла до колгоспу у ланку. Не могли діти довго витримати голоду – почали вмирати. Першою померла восьмирічна сестра Оксана. Вона лежала опухлою і до самої смерті просила хліба. Батько теж почав пухнути і вже не мав сили навіть на те, щоб вивезти дитину на цвинтар. Похоронили Оксану на горі біля хати. Друга сестра, Марічка, пішла в поле шукати щось їстівне, але натрапила на розведену отрутою мелясу, яку використовували для боротьби з буряковим довгоносиком, наїлася її, додому повернулася і того ж дня померла. Пізніше померло ще двоє дітей. Сама ж Меланія Василівна, за її словами, вижила через те, що ходила до школи в сусіднє село Ковалівку, а там учням варили їжу.

Багато устимівських людей ходило до лісу й там збирали жолуді, які потім товкли у ступах, варили супи і їли. Готували їжу з лободи, просяної чи гречаної лупи. В Устимівці люди вмирили цілими сім'ями, на цвинтарі не встигали копати могили. Потім почали ховати померлих у "братських" могилах. В кінці своєї розповіді Меланія Василівна перехрестилася, подякувала Богу, що вижила, і крізь сльози мовила: „Якщо хтось скаже, що голоду не було, то він бере на себе великий гріх. Не дай Боже, нікому і ніколи таке пережити”.

ШАПЛЮК ТЕТЯНА ФЕДОРІВНА, 1904 року народження, була колгоспницею, працювала в ланці.

Восени 1932 року з району прибула комісія з контролю виконання хлібозаготівлі. Ця комісія разом з сільськими активістами ходила з хати до хати по всьому селу. Забирали все до останньої крихти, залишали на голодну смерть вже голодуючих людей.

Тетяна Федорівна розповідала: „Дорослі і діти блукали полями шукаючи випадково залишену картоплю. Якось, назбиравши трохи картоплі, мати Тетяни Федорівни спекла дерунів. Розділили ті деруни на кілька днів. Працюючим у колгоспі варили баланду. В обід люди, ледве переставляючи ноги, йшли до поварихи, а були й такі, що не мали сили і дійти. Тоді їх підводили до стану під руки ті, хто був трохи кріпший. Від голоду люди сильно ослабли. Багато було таких, що лежали пухлими і не рухалися, а мертвих і тих, що вже конали, збирали на підводу і всіх разом вивозили на цвинтар до великої спільної ями. Були навіть випадки, коли помираючі

благали не вкидати їх у яму, поки вони ще живі, але ніхто їх не слухав, відповідь була одна: "Не вмер сьогодні, помреш завтра." Мій чоловік також помер з голоду. Його в колгоспі заставили пасти коней. Одного дня, вже будучи зовсім пухлим, він погнав коней у поле, а назад так і не повернувся. Вранці, коли мав іти до колгоспу, мати просила його залишитися вдома, щоб хоч помер у своїй хаті. Не послухав, помер у полі.

Одного дня, коли уповноважена райкому партії по заготівлі хліба Дзюбінська, (саме вона керувала в селі хлібозаготівлею) підійшла до колгоспників, я запитала у неї: „Для чого ви забираєте від людей останню зернину, ми ж помремо з голоду?” На що Дзюбінська різко відповіла: „Чорт із вами, нам город спасать треба!” Город, тобто міських жителів, потрібно було рятувати, а ми, селяни, мали вмерти з голоду...

Коли ж діждалися жнив, то люди потайки ходили в поле і збирали там колоски, які сушили, лушили і товкли. Отримували таку собі кутю у ступі. Варили потім з неї суп, і це вже допомагало нам вижити. В ті страшні роки голодомору померли від голоду мої найкращі подруги: Катерина, Івдоха, Параска, інші дівчата та хлопці, а їм тоді було по 16, 17, 20 років.

Коли помер Сталін, то дехто плакав за ним. Вони плакали і запитували у Бога: чому він не здох до голодовки, бо той голодомор, що пережили українські селяни, був штучно створений ним, щоб всіх нас винищити“. *Так закінчила свою розповідь Тетяна Федорівна Шаплюк, вона побачила багато горя людського і пережила голодомор, весь вік свій пропрацювала в колгоспі.*

Поряд із Устимівкою, понад річкою Кам'янкою розкинулося село Ковалівка. Саме ковалями славилося в давнину це село, там жили люди волелюбні і непокірні. Це вони чинили опір ляхам, переховували від них гайдамаків. Навіть одну з долин у лісі, що стоїть край села, назвали Гайдамацькою. Та коли село накрила червоно-більшовицька чума, для супротиву їй у ковалів не вистачило сили, правда, сільську церкву не дали зруйнувати червоним атеїстам.

Колективізація та голодомор не пройшли повз жодну ковалівську родину. Понад триста чоловік позбавив життя жорстокий голод 1932-1933 років. Страшно налякані більшовицькою владою, ковалівці з великою обережністю згадували ті страшні дні.

ПРИЧИНА АНТОН КИРИЛОВИЧ був свідком того страшного лихоліття і не міг без хвилювання розповісти про пережите ним тяжке дитинство. Він згадує: „Без будь-якого сумніву, голод 1932-1933 років був створений більшовиками штучно, аби знищити людей. Адже для того, аби вижити, люди збирали на болоті осоку, очерет рвали з корінням, шукали мерзлу картоплю і все це їли. Люди, навіть у мороз, ходили не лише голодними, а й напіводягненими і босими, бо влада створила такі умови життя, що не було ні одежини, щоб накинути на плечі, ні хоча б якоїсь взуванки. Уже не було чого віддавати у хлібозаготівлю, і батька посадили в тюрму, думали: він приховує зерно. Мати і нас, троє дітей, залишилися сиротами, без їжі, голих і босих. До сих пір не знаю, як нам вдалося вижити. Така, мабуть, була Божа воля. Тільки на нашій вулиці померло шістнадцять хлопців, з якими ми товаришували”.

КОСОЛАП ЯРИНА МУСІЇВНА, народилася в 1925 році, але те голодне і холодне дитинство їй запам'яталося на все життя. Від страшного голоду люди вмирили цілими сім'ями. Вона рятувалася тільки тим, що ходила до школи, де дітям давали по черпаку вареної шліхти та по сто грамів хліба. „Аби дійти до школи, – розповідала Ярина Мусіївна, – я обмотувала ноги ганчіркою, потім обв'язувала їх і так виходила на вулицю, бо взутися не було в що. Після школи ми з братом йшли на торфове болото, копали там торф, викопували коріння осоки, яке їли. Інколи все це сушили, товкли в ступі і пекли млинці. Як тільки на горі з'явилася лобода, то до тих млинців почали ще й варити суп з лободи.

Нерідко ходили на коняче кладовище, коли туди викидали мертву коняку, то ми її обрізали до самих кісток, а м'ясо несли додому.

Батьки працювали у колгоспі як кріпаки – за роботу їм нічого не платили. Так ми тоді жили, так тоді жило все наше село. Сказане мною, то є чистісінька правда”.

Дійсно, то для нашого українського народу гірка правда. Жодна людина, яка пережила голодомор, без сліз не може згадувати той страшний час. Тоді згинувло мільйони людських життів, їхніх рідних, близьких, односельців та й просто українських селян.

Село Пологи знаходиться з протилежного краю Перепетового Поля. Його заснував Святий Петро Могила понад 300 років тому. Благодатна природа і родючі землі давали людям можливість добре господарювати і заможено жити. Колись, казали старі люди, в цьому селі і бідних зовсім не було. Так було колись. Ще до нової радянської влади, утверджені багнетами і терором, московськими більшовиками.

„Аби залишити хоч маленький слід”

Так назвав свою розповідь КРУЛИКІВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР СТАНІСЛАВОВИЧ, колишній куркульський син, а пізніше син „ворога народу”. Це клеймо він проніс все життя, а пам'яті про батьків не зраджував ніколи.

„Мій батько, – згадував Олександр Станіславович, – був військовим, мав звання прапорщика, воював на Брусиловському фронті. Очоловав штаб військової частини у війську Української народної республіки. Коли більшовики окупували Україну, повернувся в село Пологи і почав господарювати на землі.

Тільки-но почалася колективізація, батька арештували. Перший раз у 1931 році. Протримали в тюрмі три місяці і випустили. Жили ми, як і всі люди в селі того часу. Коли йшов голод в 1933 році, батька знову арештували. Цього разу його протримали під арештом шість місяців. Їсти в хаті було нічого. Мати щось знаходила хоч трошки їстівне, варили і так перебивалися. То ж коли я збирався до школи, мати мені наказувала, щоб йшов тільки посередині вулиці, бо були випадки, коли людей вбивали і споживали їхнє м'ясо. А тим часом по сільських хатах нищпорили активісти і вигрібали усе. Навіть нищпорили в тих хатах, де лежали спухлі від голоду селяни, все їм здавалося, що десь є приховане зерно. Скоро і до нас „завітали”. Знайшли в грубі сховану торбинку, в якій було кілограмів зо два пшона. Заскреготіли зубами, задоволені знайденому, і пішли. Ні прохання матері, ні наші гіркі сльози не зворушили душу бандитів. Забрали і пішли. Не знаю, чи вижили б ми, якби батька не випустили з тюрми. Тоді, повернувшись, він

влаштувався бухгалтером на Кожанський цукровий завод, що біля Фастова, і забрав нас з собою. Там нам стало трохи легше жити, але гоніння на батька не припинялися. Свого тата я востаннє побачив 12 травня 1938 року. Він з нами попрощався і сказав, що ми більше ніколи не побачимося. Так і сталося.

Моя подальша доля була схожа на долі мільйонів сиріт, якими навмисне зробила нас більшовицька влада”.

Пологівська трагедія

Пологівець КИРИЧЕНКО ОХРИМ ЮХИМОВИЧ зі своєю дружиною Варварою нажили трьох діточок, двох доньок – Маню і Олю та сина Гришу. Біля нього жила і теця Одарина. В голодовку Охрим, щоб хоч якось спасти сім'ю від голоду, десь вкрав конячину. За крадіжку був засуджений на два роки тюремного ув'язнення та й помер у тюрмі. Жінка, доведена до розпачу, поїла всіх своїх діточок, а їхні голівки поховала у погрібнику. Скоро після скоєного Варвара померла, знайшли люди і дитячі голівки. Через кілька років померла Одарина.

Були в Пологах люди, як і в усіх селах, які старалися допомогти голодним односельцям. У своїх спогадах про ті чорні часи положжанка МИХАЙЛЮК АНТОНІНА ОЛЕКСАНДРІВНА розповідала про одного з тих людей:

”У 1933 році колгоспним комірником працював Вишнівський Олександр, який, чим тільки міг, допомагав людям. Кому кусочок макухи для діток передавав, а кому у кишеню жменю зерна, було, сипне. Але серед людей трапляються і нелюди, які чи то із ревнощів, чи то зі злості, донесли органам на Вишнівського. Допитали його, підтвердили доказами його провину та й оголосили його „ворогом народу” і радянської влади. Арештували разом з ним і його дружину. Зі зв'язаними за спиною руками вели їх, як ворогів, селом. За ними бігли їхні дітки і, плачучи, просили відпустити. Ні, не змилювалися над комірником і його дружиною, навіть діток до них не підпускали. Плакали і люди, які стояли обабіч дороги. Ідучи, подружжя Вишнівських низько кланялося до людей і просили прощення: „Прощайте, люди добрі, і простіть нам, коли ми кого образили”. Люди хрестилися і просили Бога простити їм усі їхні гріхи.

Та не було прощення голодних людей тим, хто приніс їм голод і смерть в село в кожену сільську оселю.

А тим часом всенародний кат Йосиф Сталін у своєму новорічному посланні писав:

„Стосовно колгоспників, колгоспів та одноосібників, які вперто продовжують приховувати розкрадений і не взятий на облік хліб, будуть вжиті якнайсуворіші заходи, передбачені постановою ЦВК і РНК СРСР від 7.08.1932 року.

1.01.1933 року. Сталін”.

Люди вмирали сім'ями, вмирали цілі села. Які ще заходи можна було вжити до мертвих?!

Селище Гребінки розташоване в центрі Перепетового Поля на правому березі річки Великий Рут (Протока), та обіймає обидва береги Малого Рутця (Рутка) в місці злиття його з Великим Рутом. Довгий час Гребінки були волосним центром, за радянської влади Гребінківський район спочатку був приєднаний до Білоцерківського, а вже під час колективізації знову його відновили. Майже

всі села що знаходилися на Перепетовому полі входили до Гребінківського району, а тому вся ця територія називалася просто Гребінківщиною.

У 1928 році почався шалений наступ на сільського господаря. Цього року у Гребінках були проведені землевпорядні роботи. Створювалися земельні громади за кутковим принципом. Розпочинався рух за колективізацію, і навіть були створені чотири колгоспи – імені Шевченка, „Червоне саяво”, „До кращої долі” та „Міць”. Пізніше вони були перейменовані. На той час в Гребінках жило багато євреїв, вони також створили свій колгосп під назвою „Євтруд”, який проіснував недовго, бо розвалився.

Колективізація в селищі проводилася із широким застосуванням різних репресивних заходів. Ті родини, які не бажали вступати до колгоспу, виганяли з хат, а худобу, весь сільськогосподарський інвентар та майно забирали до колгоспу. Майже всі вони були виселені у північні райони Росії.

Більшість тих, хто вступив до колгоспу, були бідняками, вони найменше ризикували. Щоб місцеві комуністи швидше загнали людей до колгоспів, їм для підмоги прислали комуністів із міста Біла Церква – комуніста єврея Розенберга, якого призначили головою найбільшого колгоспу ім. Шевченка та єврейку Дзюбінську, вона осіла в райкомі партії як уповноважена по хлібозаготівлі. Вони дуже завзято втілювали в життя настанови партії щодо об'єднання селян у колективні господарства. За спогадами очевидців, ніхто нікому не пропонував і не вмовляв вступати до колгоспу, людей шантажували, залякували або застосовували репресії. Тож колективізація у Гребінках проходила під тиском і дуже швидко. У селищі діяло кілька бригад активістів, ними керував тодішній голова сільської ради Михайло Зеленський. За невисокий зріст його люди називали просто – Михась.

ПЕТРЕНКО (ЗАГОРОДНЯ) ГАННА ТЕРЕШКІВНА була жінкою емоційною, тож коли на їхньому подвір'ї з'явилися непрохані гості, то, не дивлячись на свої молоді літа, влаштувала їм добрячу сварку. Покарання уникла тільки завдяки своєму юному віку.

Її батько, Загородній Терешко Сергійович, якось зустрів свого знайомого Якова Шаманського, який попередив: „Зійди з дому, бо ти призначений на висилку” Батько втік до радгоспу „Терезине”, що під Білою Церквою. Наступного дня після втечі батька, до хати Загородніх приїхали двома підводами активісти. Серед них Ганна Терешківна впізнала Зеленського Михайла, Желяка Сергія, Усенка Конона, Козенко Соломію та сусіда Корнієнка Луку. Керував ними Зеленський. Всю сім'ю вигнали з хати, забрали корову. Все збіжжя склали на підводи. На сльози і прохання ніхто не звертав уваги, тоді Ганна Терешківна не стерпіла і завела нестерпну сварку з Михасем.

Пішли Загородні поневірятися по людях. Коли все трохи затихло, повернувся батько, Терешко Сергійович. Він влаштувався на роботу в цукровий завод, і сім'я винайняла квартиру ближче до центру.

Одного вечора до хати завітали голова колгоспу ім.Шевченка Розенберг та кутковий активіст Білик Микола. До речі, саме Білик розкуркулював тітку Ганни Терешківни Тетяну, навіть кожуха здер з її плечей. В той вечір запропонували батькові піти до колгоспу на роботу, а ще пообіцяли віддати відібрану хату.

Такі умови влаштували батька, і він перейшов на роботу до колгоспу, де йому до-
ручили порати робочих волів. Сім'я дуже раділа з того, що повернулася до рідної хати.

Хотіла Ганна Терешківна продовжити навчання у Гребінківській середній
школі, але її, як куркульську дочку, виключили із школи, а батько почав хворіти і
помер у 1938 році.

Родина ЯРОВОГО ВОЛОДИМИРА ІГНАТОВИЧА з діда-прадіда була робіт-
ничою, всі Ярові працювали на цукровому заводі. Батько Володимира Ігнатови-
ча, хоч і був робітником, але вів і господарство, мав пару коней, корову, годував
свиней, адже в сім'ї було п'ятеро дітей. В перші дні колективізації коней та ре-
манент забрали, а корову батько встиг продати.

Через деякий час розкуркульники знову завітали до хати. Цього разу вимага-
ли віддати зерно, яке батько, буцімто, сховав. Очоловав бригаду росіянин Куз-
нецов, одягнений в шкіряне пальто і картуз. З хати вигребли усе. Мати ще рані-
ше трохи зерна понасіпала в горщики і поставила їх у піч. Заглянули і в піч, знай-
шли і забрали приховане зерно. Після цього почали вимагати у батька золото,
якого не було і близько. Невдовзі після візиту активістів батько сильно затужив,
в нього стався серцевий напад, і він помер. Це було в кінці 1932 року.

„Нас, п'ятеро дітей, залишилися сиротами без крихти хліба, – розповідав Во-
лодимир Ігнатович, – мати пішла в колгосп, там її поставили варити людям ба-
ланду. Двох дітей вона забирала з собою, а я бігав на цукровий, що недалеко від
нашої хати і там мене трохи підгодовувала тітка, Дітківська Єфросинія Євдоки-
мівна. Директор цукрового заводу Мозоль організував при заводі курси слюсарів
і таких як я записав до них. Там було одноразове харчування, і нам давали невеличку
пайку хліба. Нас, багатьох сиріт, той пайочок хліба спас від голодної смер-
ті. Тоді попід заводським муром лежало багато пухлих і вже мертвих людей. Їх
періодично забирали на підводу і вивозили на цвинтар, де ховали в одній великій
ямі, в чому вони були. Коли ми принесли на кладовище мого молодшого брата,
який помер з голоду, я бачив, як у яму разом з мертвими скидали і опухлих, але
ще живих людей. Вони не могли піднятися. А коли закидали яму землею, то та
земля ворушилася. Страшно зараз навіть згадувати. Мене тричі ловили люди, іди,
щоб убити і з'їсти. Кожного разу мені вдавалося вирватися і втекти. В той страш-
ний голодомор вимерла вся моя родина.

Одного дня, після занять учні, які навчалися на курсах слюсарів, вирішили
написати листа про своє голодне навчання в Київський цукротрест. В листі вони
писали, що люди в селі мруть, як мухи, в тім числі і кадрові робітники. Учні та-
кож ходять на заняття голодними, бо зовсім немає чого їсти, і деякі з них почали
пухнути, і якщо їх не почнуть краще годувати, то вони не доживуть до наступно-
го сезону цукроваріння, і не буде кому працювати на заводі. Після того, як учні
відіслали листа, на цукровий завод приїхала поважна комісія. Кілька днів вона
вивчала ситуацію, а потім наказала районному та заводському начальству поси-
лити харчування учнів. І справді, годувати стали значно краще, збільшили пайку
хліба і, навіть замість затірки почали варити справжній суп. Вже як заводське на-
чальство не намагалось дізнатися, хто ж був ініціатором листа – не взнало. Це за-
лишилося таємницею”.

А голод робив свою чорну справу. Число мерців збільшувалося з кожним днем. Обкрадені та обдерті до нитки люди не мали ніякої змоги вистояти перед смертю.

Довівши до такого стану людей, влада почала виносити постанови, що, нібито мали б допомогти тим рабам, які виконали попередні урядові постанови і вимоги. Одна з них відносилася і до наших земляків.

18 лютого 1933 року було розіслано директиву за підписами Сталіна і Молотова, в якій відзначалося, що Центральна Чорноземна, Західна області, по Україні: Київська та Вінницька області вже виконали встановлений для них річний план хлібозаготівлі і забезпечення насінням, тому їм дозволяється продавати лишки зерна, але в межах своєї області.

*Ця директива не мала ніякого значення для наших людей – які могли бути лишки зерна, якщо в кожній сім'ї були померлі **ВІД ГОЛОДУ**, та й за що, обібрані до нитки, наші селяни могли купити хоча б один фунт зерна, коли з їхніх обійсть забрали ВСЕ, цілі сім'ї напівголими були викинуті на вулицю.*

Люди молили Господа, аби Він змилостився і допоміг їм дожити до тепла, то була єдина надія в голодних селян.

Таким чином, спланований в кремлівських кабінетах геноцид-голодомор спрацював успішно проти українського селянства. Сьогодні про це має знати весь світ, нинішні і майбутні покоління українців.

То був справжній геноцид нашого народу.